

Piotr Łopatkiewicz

Prace konserwatorskie w województwie krośnieńskim w latach 1991-1994

Ochrona Zabytków 49/2 (193), 207-215

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACE KONSERWATORSKIE W WOJEWÓDZTWIE KROŚNIEŃSKIM W LATACH 1991–1994

Województwo krośnieńskie pod względem geograficzno-historycznym stanowi obszar silnie zróżnicowany. Teren ten od początku XI w. należał w swej części zachodniej do państwa polskiego — stanowiąc najdalej na wschód wysunięty kraniec dzielnicy małopolskiej, natomiast w części wschodniej do Rusi i dopiero po roku 1340 został włączony i częściowo zintegrowany z pozostałą częścią kraju przez Kazimierza Wielkiego. Położenie geograficzne i uwarunkowania historyczne spowodowały, że rozwój kultury materialnej regionu znajdującego się w orbicie oddziaływania kultury zachodnio — i wschodniochrześcijańskiej przebiegał dwutorowo.

Wśród zasobów zabytkowych województwa krośnieńskiego zdecydowanie dominują wytwory dawnej sztuki sakralnej. O ich wartości i bogactwie niech świadczą jedynie suche dane liczbowe: ewidencja konserwatorska województwa krośnieńskiego (karty białe) obejmuje łącznie ok. 25 tys. zabytków ruchomych, z czego blisko dwieście obiektów to dzieła sztuki średniowiecznej (najstarsze z 1 poł. XIV w.), kilka tysięcy to zabytki z XVI i XVII wieku.

Osobnym zagadnieniem są monumentalne dekoracje malarskie, zwłaszcza wewnątrz kościołów. Znaczna ich część zdobi ściany średniowiecznych kościołów drewnianych, jak choćby kościół w Haczowie — największy i najstarszy drewniany kościół zrębowy w Europie, którego ściany pokrywa polichromia figuralna z 1494 r. o łącznej powierzchni — zwłaszcza po odkryciach z ostatnich trzech

lat — liczonej już w setkach metrów kwadratowych.

Właśnie konserwację malarstwa ściennego zachowanego we wnętrzach świątyń drewnianych uznać można za podstawowy problem konserwatorski naszego województwa. Na 36 kościołów drewnianych 13 to budowle średniowieczne. Niemal każda z nich posiada dekorację malarską, głównie z XVI lub XVII w. Stan zachowania tych dekoracji jest różny, lecz na ogół niezadowolający. Wymienić można przynajmniej dwa źródła zagrożenia. Jedno tkwi bezpośrednio w podobrazii — ścianie zrębowej, której materiał — kilkusetletnie drewno — osiągnęło już często kres swej fizycznej egzystencji. Drugie to powszechnie spotykane, późniejsze, klejowe lub olejne (zwykle XIX i XX-wieczne) dekoracje malarskie, które zakrywają polichromie wcześniejsze. Naturalnym dążeniem konserwatorskim jest oczywiście odłanianie dekoracji starszych, o zdecydowanie większej wartości historycznej i przeważnie głębszym ładunku treści ideowo-artystycznych. Proces ten jednak jest poważnie utrudniony zarówno ze względów technologicznych — poważne związanie warstw malarskich, dezintegracja spoiwa warstwy spodniej, jak również społecznych — powszechna niechęć do usuwania dekoracji malarskich, do których lokalne społeczności już się przyzwyczyły.

Innym poważnym problemem konserwatorskim jest niezwykle powszechna degradacja drewna w architektoniczno-snycerskich strukturach nastaw ołtarzowych (głównie z XVII i XVIII w.), któ-

rych na terenie województwa zachowało się co najmniej kilkaset. Wśród nich znikomy tylko procent stanowią obiekty, w których impregnacja strukturalna drewna została przeprowadzona w sposób zadawalający i gwarantujący dłuższe przetrwanie zabytku. W większości wypadków, zwłaszcza w latach minionych, konserwacje nastaw ołtarzowych sprowadzały się wyłącznie do „odświeżenia” konstrukcji architektoniczno-stolarskiej przez pomalowanie całości farbą olejną, przeżłoczenie elementów snycerskich i zdobniczych itp. Działanie tego typu — obok oczywistego zubożenia samej substancji zabytkowej — sprawiają często poważną trudność przy podejmowaniu prac konserwatorskich. Z jednej bowiem strony trudno wykonane w ten sposób zabiegi uznać za konserwację zabytku, z drugiej zaś spotykamy się z pytaniami formułowanymi głównie przez właścicieli zabytków — po co to robić, kiedy kilka czy kilkanaście lat temu obiekt był już konserwowany?

To tylko niektóre problemy konserwatorskie powszechne na terenie województwa krośnieńskiego. Zaprezentowany poniżej materiał obejmuje działania konserwatorskie z pierwszych czterech lat działalności Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Skoncentrowano się w nim na omówieniu prac konserwatorskich finansowanych ze środków wojewody krośnieńskiego i środków własnych PSOZ. Nieco więcej miejsca poświęcono odkryciom konserwatorskim, głównie w dziedzinie malarstwa ściennego i sztalugowego. Pominięto natomiast

prace konserwatorskie mieszczą-
ce się w ramach działalności sta-
tutowej placówek muzealnych.

MALARSTWO ŚCIENNE

BINAROWA (gm. Biecz)

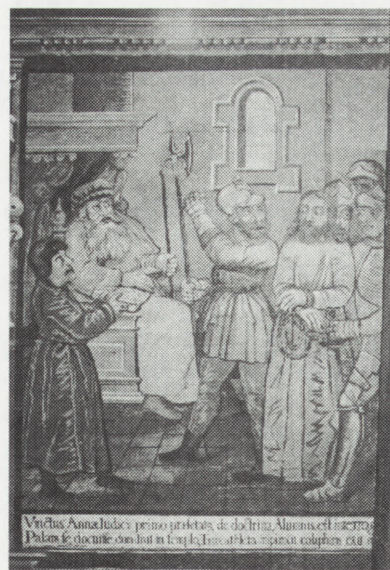
Polichromia średniowiecznego
drewnianego kościoła paraf. rz.
kat., jeden z najlepszych zespo-
łów późnośredniowiecznego (pa-
tronowego) i manierystycznego
(figuralnego) malarstwa ścienne-
go z pocz. XVI i 1 poł. XVII w.
w Małopolsce.

Konserwowane w l. 20. XX w.,
następnie kompleksowo w l. 1954–
1961. Pogarszający się stan sub-
stancji zrębu kościoła (podobraz-
ia malowideł), zwłaszcza w do-
budowanej w poł. XVII w. kaplicy
Aniołów Stróżów, spowodowa-
ł, że w 1991 r. podjęto nowe
prace poczynając od polichromii
figuralnej z ok. 1655 i ok. 1700 r.
na wschodniej ścianie kaplicy.
W 1992 r. zdjęto malowidła
z resztkami podobrazia, przełożo-
no je na nową deskową konstruk-
cję nośną, a następnie ponownie
zamocowano na wymienionym,
nowym zrębie ściany kaplicy.

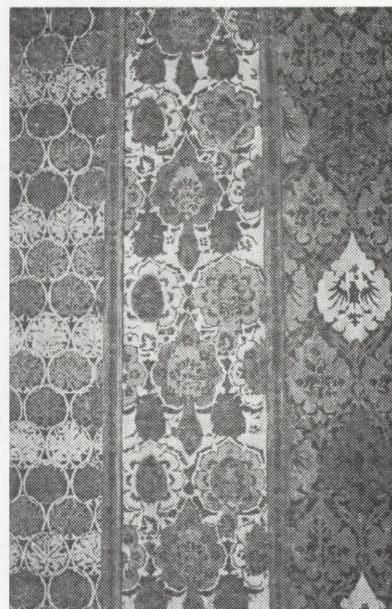
Wykonawcy: T. Pieniążek, J. Ma-
ziarz; prace przy zrębie: firma
inż. J. Hronowskiego z Nowego
Sącza.

Binarowa — kościół paraf., fragment her-
mowego pilastra podziałów ramowych
cyklu pasyjnego, 1650, po konserwacji

Binarowa — kościół paraf., fragment cyklu
pasyjnego na ścianie północnej (Chrystus
przed Annaszem), 1650, po konserwacji
(wszystkie fot. P. Łopatkiewicz)

Binarowa — kościół paraf., fragment pa-
tronowej dekoracji stropu prezbiterium, po
1500, po konserwacji

W l. 1993–1993 wykonano
konserwację estetyczną malowideł
na ścianach kaplicy, wraz z nie-
zbędną rekonstrukcją fragmentów.

Wykonawcy: Z. Stawowiak,
Ł. Stawowiak, S. Stawowiak.

Konsultacje: prof. Z. Medwec-
ka, dr M. Kornecki.

Finansowanie: z budżetu woje-
wody krośnieńskiego i środków
interwencyjnych PSOZ.

Równolegle w l. 1993–1994
prowadzono konserwację malowideł
na ścianach prezbiterium skła-
dających się z wielokwaterowego
cyklu pasyjnego z r. 1650 oraz pa-
tronowej dekoracji stropowej tej
części kościoła z pocz. XVI w.

Wykonawcy: Andrzej Guzik
i Antoni Guzik.

Konsultacje: prof. Z. Medwec-
ka.

Finansowanie: ze środków in-
terwencyjnych PSOZ.

Prace w dolnych partiach ścian
prezbiterium i na ścianach nawy
będą kontynuowane.

BÓBRKA (gm. Chorkówka)

Polichromia figuralna neogo-
tyckiego kościoła paraf. rz. kat.
(proj. T. Talowskiego) wykonana
w r. 1915 przez malarza lwow-
skiego Leona Krupskiego.

Prace konserwatorskie podjęto
ze względu na daleko posuniętą

dezintegrację spoiwa klejowych
warstw malarskich, wywołaną
długotrwałym oddziaływaniem
wilgoci. W r. 1993 wykonano
pełną konserwację wraz z nie-
zbędną rekonstrukcją brakują-
cych fragmentów kompozycji na
ścianach prezbiterium. W r. 1994
wykonano pełną konserwację po-
lichromii w ramionach transeptu
i wschodnich przesłach nawy.
W r. 1995 został przeprowadzo-
ny ostatni etap konserwacji.

Wykonawcy: A. Mitka, J. Mi-
tka, P. Mitka.

Inwestor: parafia rz. kat.

HACZÓW (gm.)

Polichromia figuralna z r. 1494
w dawnym drewnianym kościele
paraf. rz. kat.

Prace konserwatorskie i ba-
dawcze prowadzono nieregular-
nie od r. 1956, tj. od czasu odkry-
cia przez Jerzego i Stanisława Ga-
damskich pierwszych fragmen-
tów tej polichromii. W 1991 r. na
skutek zmiany wcześniejszych za-
łożeń konserwatorskich zdecydo-
wano się na poszerzenie odkry-
wek polichromii średniowiecz-
nej. W ich wyniku na przestrzeni
ostatnich czterech lat odkryto
i zakonserwowano blisko 400 m²
nieznanych wcześniej średniowie-
cznych kompozycji malarskich.

Na ścianie północnej prezbiterium odsłonięto i zakonserwowano fragmenty wielokwaterowego cyklu pasyjnego, m.in. *Wjazd do Jerozolimy, Pojmanie, Upadek pod Krzyżem*, na ścianie północno-wschodniej *Ukrzyżowanie i Gra w Kości*, na ścianie wschodniej *Oplakiwanie*, na ścianie południowej *Zwiastowanie* (?) Na ścianie północnej nawy kompozycje m.in.: *Św. Zofia z Córkami, Św. Krzysztof, Męczeństwo św. Wawrzyńca* (?), na ścianie zachodniej (pod chórem muzycznym) *Ve-raikon, Męczeństwo św. Sebastiana, Męczeństwo św. Erazma* (?), na ścianie południowej: *Męczeństwo św. Piotra* (?), *Św. Helena, Św. Małgorzata*, na ścianie wschodniej (tęczowej) po stronie prawej: *Apoteoza św. Marii Magdaleny*. Sensacją okazało się odkrycie na ścianach kościoła scen starotestamentowych, tak rzadko spotykanych w średniowiecznym malarstwie polskim. Na zaskrzynieniu południowym odsłonięto i zakonserwowano m.in. kompozycje: *Stworzenia Adama i Ewy, Grzech Pierworodny, Wypędzenie z Raju, Arka Noego*, na ścianie za-

chodniej nawy, powyżej chóru muzycznego, m.in.: *Ofiara Izabela, Ofiary Kaina i Abela, Kain zabijający Abela*. W chwili obecnej prace odkrywko-konserwatorskie w nawie są już niemal całkowicie ukończone, do odsłonięcia pozostaje tylko wąski pas nad belką tęczową i na zaskrzynieniu północnym, gdzie także stwierdzono już występowanie polichromii z XV w.

Wykonawcy: K. i K. Wajdowie (prezbiterium), B. Krówka, S. Stępień, K. i K. Wajdowie (nawa).

Konsultacje: prof. Z. Medweczka, prof. J. Gadomski, dr M. Kornecki, mgr H. Małkiewicz.

Inwestor: wojewoda krośnieński i PSOZ.

Osobnym problemem konserwatorskim jest aranżacja stropu nawy kościoła. Na podstawie 11 zachowanych i ponownie zakonserwowanych w r. 1994 desek stropowych z dekoracją figuralno-ornamentalną z końca XV w. prof. J. Gadomski opracował trzy warianty kompozycji ornamenta-łno-scałającej, pozwalającej na zamontowanie oryginalnych polichromowanych desek na właściwym im miejscu.

JACMIERZ (gm. Zarszyn)

Polichromia eklektyczna o elementach architektoniczno-figuralnych z 2 poł. XIX w. w drewnianym kościele paraf. rz. kat.

Prace polegające na odczyszczeniu z przemalowań, utrwaleniu i scaleniu warstwy malarzkiej wykonano w l. 1990-1991. Były one kontynuacją prac prowadzonych wcześniej w prezbiterialnej części kościoła.

Wykonawca: J. Wąsacz.

Inwestor: parafia rz.-kat. i wojewoda krośnieński.

KROSNO (m. woj.)

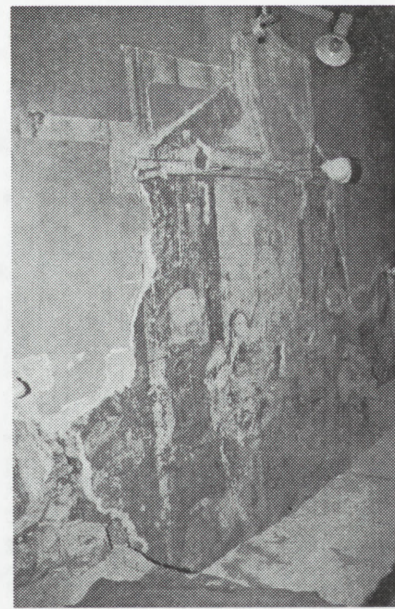
Gotyckie malowidła ściennie odkryte w kościele oo. Franciszkanów.

W trakcie prac konserwatorskich przyściennego nagrobka Barbary z Kamienieckich Mniszchowej ustawionego przy południowej ścianie prezbiterium, pod architektoniczno-rzeźbiar-

ską strukturą jego zwieńczenia natrafiono na dwie warstwy malowideł gotyckich. Warstwa spodnia wykonana techniką fresku suchego na tynku wapiennym, ze sceną *Męczeństwa św. Sebastiana* powstała ok. 1400 r., warstwa wierzchnia wykonana techniką kazeinowo-wapienną jest fragmentarycznie zachowanym malowidłem donacyjnym przedstawiającym *Adorację św. Anny Samotrzeć przez rycerza* (zapewne Jana Kamienieckiego herbu Pilawa) z *rodziną*, namalowanym ok. r. 1510 bezpośrednio na kompozycji starszej¹. Malowidła przysłonięte zostały już w w. XVI trzema warstwami pobiał wapiennych, z których warstwa druga posiadała fragmentarycznie zachowany napis epitafijny (?) zapewne z poł. XVI w. Ze względu na unikatowy charakter malowideł, zdecydowano się na demontaż zwieńczenia kamiennego nagrobka i transfer jednoczesny obu warstw malowideł metodą stacco. Nieco wcześniej metodą strappo wykonano transfer fragmentu napisu epitafijnego. Ze względu na mocne zespolenie obu warstw

Haczów — d. kościół paraf., fragment polichromii figuralnej z 1494 na ścianie południowej nawy („Św. Małgorzata”), po konserwacji

Krosno — kościół oo. Franciszkanów. Średniowieczne malowidła ściennie: warstwa spodnia ok. 1400, warstwa wierzchnia ok. 1513, po odsłonięciu

1. Rozpoznanie ikonograficzne i wstępne datowanie odkrytych malowideł przeprowadził autor niniejszego tekstu. Za wszel-

kie pomocne wskazówki szczególną wdzięczność winien jestem mgr Helenie Małkiewicz oraz prof. dr. hab. Jerzemu

Gadomskiemu z Instytutu Historii Sztuki UJ w Krakowie.

malarskich odstąpiono od zabiegu rozdzielania dwóch warstw malowideł figuralnych. Po utrwaleniu kompozycji i założeniu warstw licujących całość podzielono na trzy płyty o łącznej powierzchni ok. 5 m², zdjęto ze ściany i naklejono — za pośrednictwem warstwy interwencyjnej — na przygotowane wcześniej laminowane, przenośne podobrazie.

Wykonawcy: M. Golińska, A. Goliński, M. Gosztyła; badania pigmentów i spoiw: P. Karaszkiewicz, M. Rogóż z ASP w Krakowie.

Konsultacje: prof. Z. Medwecka, prof. I. Pluska, prof. J. Gadowski, mgr H. Małkiewicz.

Inwestor: PSOZ ze środków interwencyjnych.

ŚWIĄTKOWA WIELKA (gm. Krempna)

Polichromia figuralno-ornamentalna z XIX w. w nawie dawnej drewnianej cerkwi gr. kat., obecnie kościoła fil. rz. kat.

Prace były kontynuacją działań rozpoczętych w 1990 r. przy polichromii prezbiterium cerkwi. Od r. 1991 ze względu na wysoki stopień zniszczenia warstw malarskich (zabrudzenia, zacieki, ubytki wywołane uszkodzeniami mechanicznymi, dezintegrację spoiwa warstw klejowych) przy-

Świątkowa Wielka — d. cerkiew gr. kat., polichromia nawy (fragment), koniec XVIII i XIX w., po konserwacji

stąpiono do prac w nawowej części świątyni. Po rozeznaniu budowy technologicznej malowideł przystąpiono do pełnej konserwacji technicznej i estetycznej, wraz z częściową rekonstrukcją uszkodzonych fragmentów.

Wykonawcy: Andrzej Guzik, Antoni Guzik, J. Kucaba, K. Pierzchalska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

ŚWIĘCANY (gm. Skotyszyn)

Polichromia figuralno-ornamentalna stropu nawy drewnianego średniowiecznego kościoła paraf. rz. kat.

Jesienią 1993 r. ze względu na pogarszający się stan zachowania desek stropowych nawy kościoła — po konsultacji z prof. dr hab. Z. Medwecką — podjęto decyzję o demontażu stropu, zdjęciu wierzchnich malowideł figuralnych na płótnie z 1871 r. i odsłonięciu pierwotnej dekoracji malarskiej kościoła, znanej z wstępnych badań Marii Cichorzewskiej-Drabik wykonanych w r. 1964. Po zdjęciu i zabezpieczeniu wierzchnich eklektycznych malowideł figuralnych i oczyszczeniu lica, deski stropowe zostały zaimpregnowane metodą kąpieli w roztworze Osolanu w toluenie. Po założeniu kitów i fleków w miejsca ubytków drewna, kompozycje malarskie zostały scalone przez punktowanie metodą naśladowującą oryginał. Następnie deski zostały ponownie zamontowane w nawie kościoła. Łączna powierzchnia dekoracji stropowej po konserwacji wynosi 77 m². Malowidła wykonane techniką temperową składają się z wici roślinnych o motywach floreski kandelabrowej, kolistych rozet z hierogramem imienia Marii, literami IHS oraz kwatery z wyobrażeniem Boga Ojca. Elementy zdobnicze wtopione są w listwowe podziały ramowe imitujące okucie. Dekoracja powstała zapewne po poł. XVI w.²

Wykonawcy: B. Czajkowska-Palusińska, S. Stępień.

Inwestor: PSOZ ze środków interwencyjnych.

Równolegle wykonywane były prace konserwatorskie przy zdjętych malowidłach figuralnych na

Święcany — kościół paraf., odkryta dekoracja stropu nawy, 2 poł. XVI w., po konserwacji

płótnie z 1871 r. Zostały one oczyszczone z przemalowań, zdułbowane, przelożone na krosna i wyeksponowane pod wieżą kościoła. Wykonawca: K. Kuzemczuk.

Inwestor: parafia rz. kat.

TRZCINICA (gm. Jasło)

Polichromia drewnianego kościoła paraf. rz. kat.

W 1994 r. podjęto badania dekoracji malarskiej kościoła z 2 poł. XV w. — wykonano odkrywki pasowe na ścianie północnej nawy i prezbiterium, w apsydzie przy węgarach okiennych i nad chórem muzycznym. Stwierdzono, że ściany kościoła zachowały pierwotną dekorację malarską. Jest to stosunkowo dobrze zachowana dekoracja figuralna o cechach stylistycznych umożliwiających wstępne datowanie na 2 poł. XVI w.³ Przy obecnym stanie rozpoznania nie można wykluczyć, że ściany kościoła mogły zachować także fragmenty starszej dekoracji malarskiej. Badanie chemiczne spoiw wykonane w laboratorium ASP w Krakowie ustaliły, że malowidła zostały wykonane rzadko stosowaną w kościołach drewnianych na naszym terenie techniką kazeiny wapiennej.

2. Atrybucja własna autora.

3. Atrybucja własna autora.

MALARSTWO SZTALUGOWE

BIECZ (m. gm.)

Obrazy olejne na płótnie z XVII–XVIII w., z kolekcji klasztoru oo. Franciszkanów–Reformatów.

Prace rozpoczęto w 1991 r. ze względu na stale pogarszający się stan zachowania kompozycji malarskich, pofalowane i zniszczone płótna podobrazia, ubytki zapraw i warstwy malarskiej, wtórne przemalowania, ściemniałe werniksy i powłoki pokostowe itp. We wszystkich wymienionych wypadkach przeprowadzono pełną konserwację techniczną połączoną najczęściej z koniecznością dublowania podobrazia oraz estetyczną. Wykonawcy: obrazy z cyklu Św. Antoniego: *Kuszenie św. Antoniego*, *Śmierć św. Antoniego*, *Cud z beczką*, *Rozmowa ze szlachcicem* — E. Wyszyńska; *Św. Maria Magdalena*, *Ukrzyżowanie Chrystusa*, *Dwóch zakonników*, *Wniebowzięcie NMP* — Katedra Konserwacji Malowideł Sztalugowych i Rzeźby Drewnianej Polichromowanej Wydziału Konserwacji Dzieł Sztuki ASP w Krakowie (w ramach prac ćwiczebnych); *Matka Boska z Dzieciątkiem i św. Janem* — K. Wajda; *Chrystus Bolesciwy adorowany przez Świętych* i *Matka Boża Anielska adorowana przez św. Franciszka* — E. Wyszyńska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

BRZOZÓW (m. gm.)

Obrazy olejne na płótnie z kolegiackiego kościoła paraf. rz.–kat. p. w. Przemienienia Pańskiego.

W l. 1992–1994 przeprowadzono konserwację obrazów: *Śmierć św. Józefa* (oryginał i replika), olej na płótnie, poł. XIX w., *Ukrzyżowanie Chrystusa*, olej na płótnie, k. XVIII w., *Św. Augustyn*, olej na płótnie z k. XVIII w., oraz czterech obrazów olejnych na płótnie z k. XVII w. pochodzących z drewnianych feretronów: *Zasłubiny Marii*, *Św. Anna*, *Matka Boska z Dzieciątkiem*, *Dzieciątko Jezus*.

Wykonawcy: W. Wojnar–Menet, B. Czajkowska–Palusińska.

Inwestor: parafia rz. kat.

KOMBORNIA (gm. Korczyna)

W l. 1991–1993 wykonano konserwację obrazów olejnych na płótnie: *Św. Marcin* z poł. XVII w. i *Św. Jan Nepomucen* z poł. w. XVIII, pochodzących z ołtarza głównego miejscowego kościoła paraf.

Wykonawca: W. Wojnar–Menet.

Inwestor: parafia rz. kat.

KROSNO (m. woj.)

W l. 1991–1992 wykonano konserwację trzech obrazów pochodzących z drewnianego kościoła paraf. p.w. Św. Wojciecha: *Grupa Ukrzyżowania*, olej na płótnie, k. XVIII w., *Matka Boska z Dzieciątkiem*, olej na płótnie z XVIII/XIX w., *Cierpiący w czyśćcu i symbole Vanitas*, olej na płótnie, malowany dwustronnie w 1777.

Wykonawca: B. Czajkowska–Palusińska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

Obraz *Matka Boska z Dzieciątkiem* pochodzący z nieistniejącego kościoła p. w. Św. Ducha, aktualnie przechowywany w kościele farnym p. w. Trójcy Świętej. Utrzymany w typie Hodegetrii małopolskiej powstał zapewne na przełomie XVI i XVII w., malowany temperą na desce, ze srebrzonym i laserowanym tłem. Konserwacja wykonana w l. 1991–1994.

Wykonawca: E. Michalski.

Inwestor: parafia rz. kat.

KROŚCIENKO WYŻNE (m. gm.)

Obraz *Św. Anna Samotrzcęć*, pocz. XVII w., tempera na desce, tła grawerowane, srebrzone i laserowane, pochodzący z kościoła paraf. rz. kat.

Prace wykonano w l. 1991–1994.

Wykonawca: W. Wojnar–Manet.

MIEJSCE PIASTOWE (m. gm.)

Obraz *Matka Boska z Dzieciątkiem*, tempera na desce z kościoła paraf. rz. kat.

Zabytek w stanie destruktu (przełamane podobrazie, zaprawę tła usunięte do gołego drewna) został oddany do konserwacji w r. 1991. W trakcie prac konser-

watorskich podobrazie zostało sklezione, wzmocnione i zaimpregnowane. Destrukt oryginalnej warstwy malarskiej oczyszczony z przemalowań, scalony przez punktowanie, okazał się późnogotyckim obrazem tablicowym z 1 ćw. XVI w. utrzymanym w typie Hodegetrii małopolskiej (w niezwykle rzadkim wariacie z wizerunkiem Marii w pełnej postaci)⁴. Partie zniszczonych tel obrazu zostały uzupełnione gruntem kredowo–klejowym, a ponieważ nie zachował się nawet najmniejszy fragment pierwotnej dekoracji tła, pozostawiono je bez uzupełnienia powłoki z folii metalizacyjnych.

Wykonawca: W. Wojnar–Menet.

PIELNIA (gm. Zarszyn)

Obrazy z dawnej cerkwi gr. kat., obecnie kościoła paraf. rz. kat.

W l. 1991–1992 wykonano konserwację obrazu olejnego na desce *Ostatnia Wieczera*, stanowiącego pozostałość predelli ołtarzowej z poł. XIX w. W tym samym czasie zakonserwowano obraz olejny na płótnie *Matka Boska z Dzieciątkiem*, w typie Hodegetrii, z poł. XIX w.

Wykonawca: B. Czajkowska–Palusińska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

PRZYSIETNICA (gm. Brzozów)

Obrazy z ołtarza bocznego p. w. Matki Bożej Bolesnej z kościoła paraf. rz. kat.

W l. 1992–1994 w ramach konserwacji nastawy ołtarza bocznego wykonano pełną konserwację techniczną i estetyczną obrazów olejnych na płótnie *Matka Boża z Dzieciątkiem* z r. 1706 (ze strefy środkowej), *Św. Marcin bp* z pocz. XIX w. (ze zwieńczenia) oraz tablicowych skrzydeł z obrazami temperowymi na desce: *Św. Maria Magdalena* i *Nawrócenie Św. Pawła* (na rewersie *Chrystus Bolesciwy*) oraz *Św. Wawrzyniec* i *Św. Marcin* (na rewersie *Matka Boża Bolesna*)⁵. W ramach konserwacji struktury ołtarza wykonano również konserwację malowanej temperą predelli ołtarza z wyobrażeniami *Św. Floriana* i *Św. Stanisława bpa*, oraz takie-

4. Atrybucja i datowanie autora.

5. Wymienione kompozycje z 2 ćw. XVI w.

są zapewne dziełem artysty z kręgu Michała Lanca z Kitzingen.

goź skrzynkowego tabernakulum z wizerunkami Ewangelistów: *Św. Marka i Św. Jana*.

Wykonawcy: Andrzej Guzik, Antoni Guzik.

Inwestor: wojewoda krośnieński i PSOZ ze środków interwencyjnych.

SANOK (m. gm.)

W r. 1991 wykonano konserwację obrazu *Chrystus Archirej* (olej na płótnie z poł. XIX w.) z ikonostasu dawnej cerkwi gr. kat., obecnie Prawosławnej Cerkwi Katedralnej.

Wykonawcy: W. Szulc, A. Siuchwińska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

SŁAWĘCIN (gm. Skotyszyn)

Obraz *Matka Boska z Dzieciątkiem* z kościoła paraf. rz. kat.

Prace wykonano w l. 1991–1993. Już wstępne odkrywki i zdjęcie rentgenowskie potwierdziły wcześniejsze przypuszczenia, że jest to późnogotycki wizerunek w typie Hodegetrii małopolskiej, o gładkich srebrzonych i laserowanych tłach dekorowanych techniką radełkowania i puncowania. Obraz był kilkakrotnie przemalowywany (ostatnio w II poł. l. 80-ych). Drewniane podobrazie z desek lipowych

Sławęcın — kościół paraf., obraz „*Matka Boska z Dzieciątkiem*”, ok. 1450, po konserwacji

o grubości zaledwie 8–10 mm „wzmocnione” zostało wtedy epidianem, na tym samym spoiwie założono w czasie tej „renowacji” kity w partiach lica obrazu. Te ostatnie pseudokonserwatorskie zabiegi spowodowały poważne utrudnienia we właściwej konserwacji, doprowadziły także do nieodwracalnej utraty oryginalnych fragmentów warstwy malarskiej z poł. XV w.⁶ Mimo to w wyniku wzorowo przeprowadzonej konserwacji uratowano obraz o wyjątkowej wartości artystycznej, zarazem najstarszy obraz tablicowy zachowany w chwili obecnej na terenie województwa krośnieńskiego.

Wykonawca: B. Czajkowska–Palusińska.

Konsultacje: prof. Z. Medweczka, prof. J. Gadomski.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

ŚWIĄTKOWA MAŁA (gm. Krempna)

Ikona *Matka Boska z Dzieciątkiem* z 1670 r. (tempera na desce, tła grawerowane, złożone, dublowane folią srebrną) z daw-

nej cerkwi gr. kat., obecnie kościoła fil. rz. kat.

W ramach prac konserwatorskich wykonano również pełną konserwację techniczną i estetyczną niewielkiej nastawy ołtarza bocznego, z którego pochodzi ikona.

Wykonawca: E. Petryńska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

ŚWIĄTKOWA WIELKA (gm. Krempna)

Ikony antependialne i ikona *Kain i Abel* z dawnej cerkwi gr. kat., obecnie kościoła fil. rz. kat.

Prace konserwatorskie wykonano w 1991 r.

Wykonawcy: Andrzej Guzik i Antoni Guzik.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

ZALĘŻE (gm. Osiek Jasielski)

Obrazy tablicowe z kościoła paraf. rz. kat.

W r. 1992 rozpoczęto konserwację obrazu temperowego na desce *Matka Boska z Dzieciątkiem* (w typie apokaliptycznym) z *donatorami herbu Radwan*. Obraz ten był kilkakrotnie przemalowany i wstępnie datowany na 1 ćw. XVI w. W wyniku konserwacji, w trakcie której obraz oczyszczono z przemalowań, wzmocniono podobrazie, uzupełniono obcięte w XIX w. górne naroża tablicy, założono kity i wypunktowano warstwę malarską, odsłonięto cenny zabytek gotyckiego malarstwa tablicowego z l. 70-ych XV w.⁷ Prace konserwatorskie zakończono w r. 1994.

Wykonawca: B. Czajkowska–Palusińska.

Konsultacje: prof. Z. Medweczka i prof. J. Gadomski.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

W r. 1993 rozpoczęto konserwację pochodzącego z nastawy ołtarza głównego tego samego kościoła obrazu *Matka Boska z Dzieciątkiem*. Obraz był wielokrotnie przemalowany i osłonięty gipsowo–papierowymi sukienkami, stąd jego rozpoznanie i datowanie nastęrczało przed konserwacją wiele trudności. W wyniku zdjęcia sukienek i oczyszczenia oryginalnej warstwy malarskiej

Sławęcın — kościół paraf., obraz „*Matka Boska z Dzieciątkiem*” (fragment), ok. 1450, po odsłonięciu z przemalowań

6. Rozpoznanie artystyczne i datowanie zabytku przeprowadził autor.

7. Atrybucja i datowanie autora.

Zalęże — kościół paraf., obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem z donatorami herbu Radwan”, ok. 1480, po konserwacji

odslonięto temperowy obraz na desce utrzymany w typie Hodegetrii małopolskiej, pochodzący ze schyłku XV w., z grawerowanym i złożonym tłem z poł. XVI w., założonym w miejsce pierwotnego gładkiego, grawerowanego w motywy kratownicy⁸. Aktualnie zakończono etap konserwacji technicznej obrazu.

Wykonawca: B. Czajkowska–Palusińska.

Konsultacje: prof. Z. Medweca i prof. J. Gadomski.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

RZEŻBA

BIECZ (m. gm.)

Ambona w kościele paraf. rz. kat. Ufundowana w r. 1604, o cechach późnorenansowych, typu przyfilarowego, z intarsjami ornamentально-figuralnymi w zaplecku i rzezbami figuralnymi na korpusie, uzupełniona w r. 1697 przez dodanie ornamentów małżonowo-chrzęstkowych.

Konserwację wykonano w l. 1990–1991.

Wykonawca: T. Pieniążek.

Finansowanie: z budżetu wojewody krośnieńskiego.

Nagrobek Mikołaja Ligęzy w kościele paraf. rz. kat., architektoniczny, typu przyściennego, z pełnoplastyczną figurą zmarłego umieszczoną w niszy środkowej, fundowany w r. 1578, wykonany z wielobarwnego alabastru, zapewne w krakowskim warsztacie Hieronima Canavessiego⁹.

Konserwację rozpoczęto w r. 1993 od zwieńczenia struktury. W r. 1994 wykonano pełną konserwację niszy środkowej z figurą rycerza.

Wykonawca: D. Majewska.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

BLIZNE (gm. Jasienica Rosielna)

Nastawa ołtarza głównego w drewnianym kościele paraf. rz. kat., fundowana przed r. 1720, drewniana typu architektonicznego, marmoryzowana, z bogatą dekoracją snycersko-ornamentalną i figuralną.

Konserwację przeprowadzono ze względu na daleko posuniętą degradację drewna, wielokrotne przemalowania i przeżłoczenia, wtórne niewłaściwe przekomponowania elementów. W trakcie konserwacji ujawniono, że nastawa posiada w swej strukturze starsze fragmenty z k. XVI w. (dwie polichromowane temperą konsolle ujmujące pierwotnie strefę predelli oraz fragmenty XVI-wiecznych tablic ołtarzowych, wykorzystanych wtórnie w konstrukcji impostów zwieńczenia). Prace wykonano w l. 1992–1993.

Wykonawcy: B. Krówka, S. Stępień.

Inwestor: parafia rz. kat. i wojewoda krośnieński.

Nastawa ołtarza bocznego p.w. Zwiastowania NMP, fundowana w latach 40-ych XVII w., uzupełniona w w. XVIII, drewniana typu architektonicznego, jednoosiowa ze zwieńczeniem, z późnogotycką rzeźbą drewnianą Marii z Grupy Zwiastowania (ok. 1510) ustawioną w niszy środkowej.

Prace wykonano w r. 1994.

Wykonawca: B. Krówka.

Inwestor: parafia rz. kat. i wojewoda krośnieński.

BRZOZÓW (m. gm.)

Ambona z kościoła paraf. rz. kat., wczesnobarokowa, ufundowana w k. XVII w., wykonana przez snycerzy krośnieńskich, drewniana przyścienna, z wielobocznym korpusem artykułowanym kolumnkami, między którymi ustawione są niemal pełnoplastyczne rzeźby figuralne.

Konserwację rozpoczęto w r. 1991 ze względu na daleko posuniętą degradację strukturalną konstrukcji drewnianej, zakończono w r. 1992.

Wykonawca: J. Stróżyńska.

Inwestor: parafia rz. kat. i wojewoda krośnieński.

HACZÓW (m. gm.)

Dawny drewniany kościół paraf. rz. kat.

Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z belki tęczowej, drewniana, pełnoplastyczna, polichromowana z ok. 1700 r.

Prace konserwatorskie wykonano w r. 1994.

Wykonawca: K. Wajda.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

Rzeźba *Maria Magdalena* spod krzyża belki tęczowej, drewniana, polichromowana, pełnoplastyczna, przechowywana przez kilkadziesiąt lat w kapliczce na zewnątrz kościoła.

Prace konserwatorskie rozpoczęto w r. 1994, do końca tegoż roku przebadano obiekt, oczyszczono z przemalowań i poddano zabiegowi impregnacji strukturalnej.

Wykonawca: K. Wajda.

Finansowanie: z budżetu wojewody krośnieńskiego.

Rzeźba *Matka Boska z Dzieciątkiem*, późnogotycka (ok. 1525 r.), drewniana, typu przyściennego, polichromowana, złożona i srebrzona.

Konserwację rozpoczęto w r. 1994 w związku z przygotowaniem aranżacji konserwatorskiej wnętrza średniowiecznego kościoła.

Wykonawca: K. Wajda.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

8. Atrybucja i datowanie autora.

9. Atrybucja własna autora.

HUMNISKA (gm. Brzozów)

Nastawa ołtarza bocznego z drewnianego kościoła paraf. rz. kat., drewniana typu architektonicznego, z k. XVIII w., umieszczona w kaplicy północnej wykonanej na przedłużeniu średniowiecznych aneksów transeptowych.

Konserwację rozpoczęto w r. 1994. Do końca tegoż roku zrealizowano pełną konserwację techniczną tabernakulum oraz elementów snycerskich struktury.

Wykonawcy: Andrzej Guzik, Antoni Guzik.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

HYROWA (gm. Dukla)

Ikonostas z k. XVIII w. w dawnej cerkwi gr. kat., ob. kościele fil. rz. kat.

Prace konserwatorskie rozpoczęto w 1987 r. ze względu na daleko posuniętą degradację drewna zarówno w partiach snycerskich, jak i malarskich nastawy i zakończono w r. 1992.

Wykonawca: PKZ — Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki w Jarosławiu.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

KOMAŃCZA (gm.)

Ołtarz główny (prestoł) dawnej cerkwi gr. kat. ob. cerkwi prawosławnej.

Konserwowana nastawa ufundowana współcześnie z cerkwią w pocz. XIX w., jednoosiowa, marmoryzowana, złocona i srebrzona, wielokrotnie przemalowana, miała osłabioną konstrukcję drewnianą, liczne uszkodzenia snycerskiego ornamentu rocailowego.

Wykonawca: A. Guzik.

Inwestor: wojewoda krośnieński i PSOZ ze środków interwencyjnych.

KOMBORNIA (gm. Korczyna)

Nastawa ołtarza głównego w kościele paraf. rz. kat. Fundowana przed r. 1775, drewniana, marmoryzowana, jednokondygnacyjna ze zwieńczeniem, jednoosiowa z bramkami i rzezbami naturalnej wielkości śś. biskupów Stanisława i Wojciecha. Pochodzi z nieistniejącego średniowiecznego

kościoła drewnianego, rozebranego w r. 1933.

Degradacja drewna struktury architektoniczno-snycerskiej, wielokrotne przemalowania i przekomponowania stworzyły konieczność podjęcia kompleksowych prac konserwatorskich, które wykonano w l. 1991–1994.

Wykonawca: W Wojnar–Menet.

Inwestor: parafia rz. kat. z częściowym dofinansowaniem wojewody krośnieńskiego.

KROSNO (m. woj.)

Nagrobek Barbary z Kamienieckich–Mniszchowej przy południowej ścianie prezbiterium kościoła oo. Franciszkanów. Ufundowany po r. 1569 przez wojewodę sandomierskiego Jerzego Mniszcha. Wykonany z wapienia pińczowskiego i alabastru przez lwowskiego rzeźbiarza Jakuba Trwałego, przyścienny, z figurą zmarłej na płycie umieszczonej w niszy środkowej, z bogatym zwieńczeniem architektoniczno-figuralnym zdobionym ornamentami okuciowymi i kartuszo-zawijanymi.

Monument poważnie ucierpiał w czasie pożaru kościoła w r. 1872. Po pożarze został poddany niewłaściwej renowacji, uzupełniony gipsem, kilkoma warstwami pokostu i farb olejnych. Prace rozpoczęto w r. 1994 — zrealizowano pełną konserwację techniczną (wraz z demontażem struktury) i estetyczną zwieńczenia nagrobka. W trakcie prac na ścianie bezpośrednio za strukturą nagrobka odkryto i stransferowano zachowane tam średniowieczne malowidła ściennie (por. — Malarstwo ściennie).

Wykonawcy: A. Goliński, M. Gosztyła

Konsultacja naukowa: prof. I. Płuska.

Inwestor: wojewoda krośnieński i PSOZ ze środków interwencyjnych.

ŁĄCZKI JAGIELLOŃSKIE (gm. Wojaszówka)

Nastawa ołtarza bocznego z ok. 1760 r. w kościele paraf. rz. kat. Drewniana typu architektonicznego, marmoryzowana i złocona na pulment, utrzymana

w konwencji regencyjno-rokokowej, z pełnoplastycznymi rzezbami figuralnymi i bogatą dekoracją ornamentalną.

Daleko posunięta degradacja drewna, liczne wcześniejsze nieprawidłowe renowacje spowodowały konieczność podjęcia prac konserwatorskich, które rozpoczęto w r. 1994.

Wykonawca: D. Majewska.

Inwestor: parafia rz. kat.

PRZYSIETNICA (gm. Brzozów)

Nastawa ołtarza bocznego p. w. Matki Bożej Bolesnej w kościele paraf. rz. kat. Ołtarz manierystyczny z ok. 1600 r., uzupełniony w poł. XVII w., zawierający również starsze elementy w postaci dwóch dwustronnie malowanych tablicowych skrzydeł z l. 30-ych XVI w.¹⁰

W l. 1992–1994 po pełnym demontażu struktury architektoniczno-snycerskiej, oczyszczeniu z przemalowań i wtórnych przeźłoceń, całość podano zabiegowi impregnacji strukturalnej. Następnie po uzupełnieniu ubytków drewna, zapraw kredowych warstw malarskich, złoceń, srebrzeń i laserunków, wykonano pełną konserwację estetyczną nastawy wraz z aranżacją artystyczno-konserwatorską, umożliwiającą uchylanie się skrzydeł bocznych

Przysietnica — kościół paraf., nastawa ołtarza bocznego Matki Bożej Bolesnej, ok. 1600, po konserwacji

10. Por. także *Malarstwo sztalugowe*.

Rożnowice — rzeźba nieokreślonego apostoła, ok. 1380, po konserwacji

i eksponowanie kompozycji na ich rewersach.

Wykonawcy: Andrzej Guzik, Antoni Guzik.

Inwestor: wojewoda krośnieński i PSOZ ze środków interwencyjnych.

ROŻNOWICE (gm. Biecz)

Kamienna figura przydrożna *Św. Juda Tadeusz*, ufundowana przez

proboszcza rożnowickiego ks. Tadeusza Chalińskiego w r. 1811.

Uszkodzona w wyniku potrącenia przez samochód w r. 1990, była konserwowana w l. 1990–1992.

Wykonawca: P. Biłopotocki.

Finansowanie: ze środków wojewody krośnieńskiego.

Rzeźba nieokreślonego apostoła z ok. r. 1380, drewniana, typu przyściennego, opracowana w sposób reliefowy, związana z śląskim kręgiem artystycznym tzw. Madonn na Lwach.

Ten cenny zabytek snycerstwa pochodzący z kapliczki przydrożnej, ze względu na daleko posunięty stopień destrukcji oddany został do konserwacji przez miejscowego proboszcza parafii rz. kat. Prace konserwatorskie polegające na oczyszczeniu z przemalowań, impregnacji strukturalnej drewna, uzupełnieniu większych ubytków i scaleniu kolorystycznym wykonano w l. 1991–1994.

Wykonawca: K. Wajda.

ŚWIĄTKOWA WIELKA (gm. Kempna)

Nastawa ołtarza głównego dawnej cerkwi gr. kat. obecnie kościoła fil. rz. kat. Struktura architektoniczno–snycerska z k. XVII w., jednoosiowa, jednokondygnacyjna ze zwieńczeniem, w całości złocona na pulment.

Prace konserwatorskie wykonano w l. 1990–1991.

Wykonawcy: Andrzej Guzik, Antoni Guzik.

Inwestor: wojewoda krośnieński.

ŚWIĘCANY (gm. Skołyszyn)

Rzeźba *Św. Wojciech Biskup* z kościoła paraf. rz. kat., dzieło lokalnego małopolskiego warsztatu snycerskiego z ok. 1400 r. Drewniana, typu przyściennego, od tyłu wydrążona, polichromowana i srebrzona, wcześniej przechowywana na parapecie chóru muzycznego. Figura pozbawiona pierwotnych zapraw kredowych i polichromii (najprawdopodobniej ustawiona była przez wiele lat w kapliczce przydrożnej). W wieku XIX po ponownym przeniesieniu do kościoła obiekt poddano pobieżnej renowacji, założono nowe, niestaranne grunty

Święcany — rzeźba „*Św. Wojciech*”, ok. 1400, po konserwacji

kredowe, nałożono nowe warstwy malatur olejnych, uzupełniono brakujące dłonie i atrybuty.

W 1993 r. rzeźba została przekazana do konserwacji. Po oczyszczeniu z wtórnych przemalowań przemodelowano i częściowo uzupełniono grunty kredowe, zrekonstruowano dłonie, polichromię karnacji i barwnie laserowane srebrzenia na szatach świętego.

Wykonawca: W Wojnar–Menet.

Inwestor: PSOZ ze środków interwencyjnych.